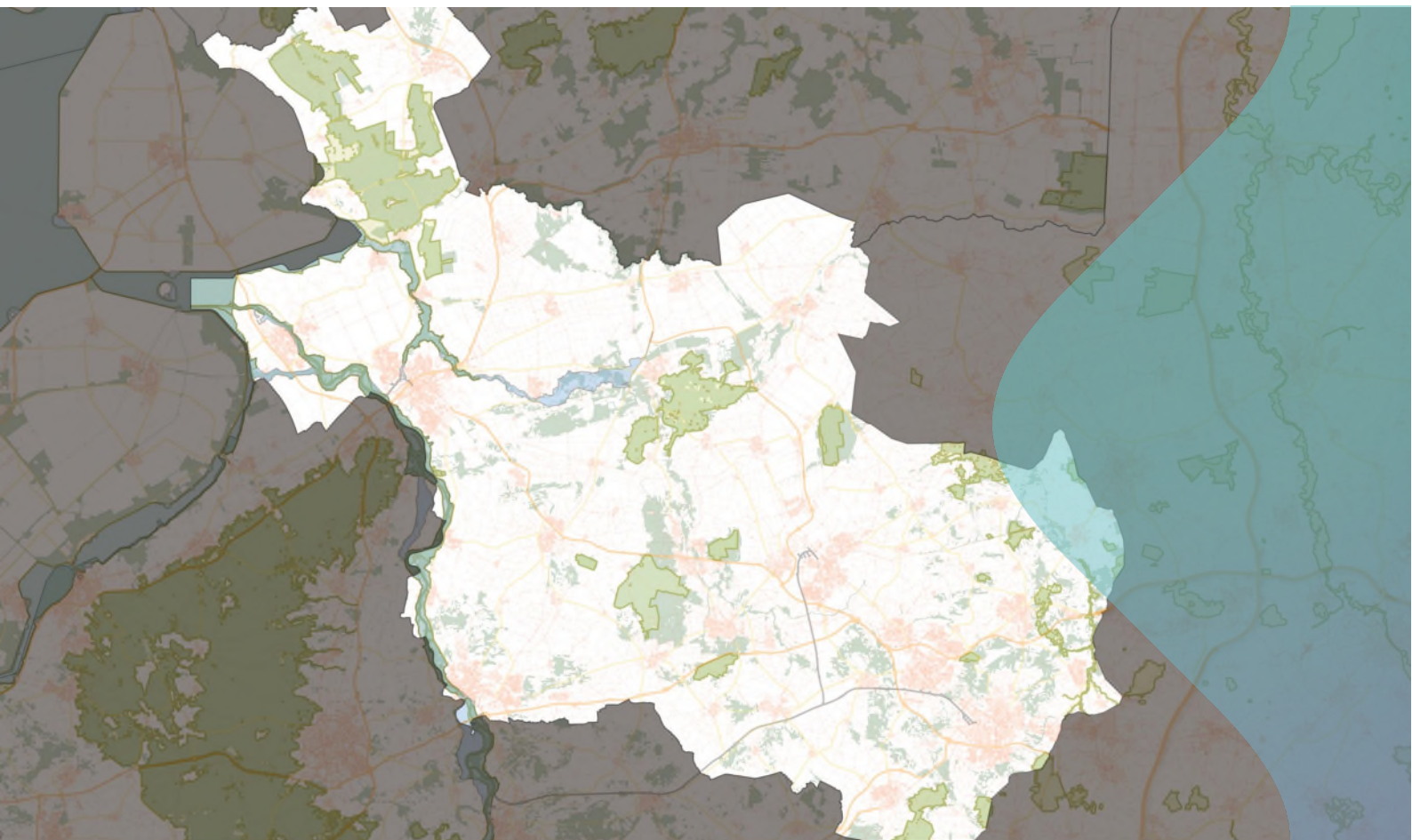

OER Fase 2b: ontwerp-Omgevingsvisie Overijssel en Regionaal Waterprogramma

Deelrapport Landschap en openbare ruimte

2 mei 2025

Verantwoording

Titel	OER Fase 2b: ontwerp-Omgevingsvisie Overijssel en Regionaal Waterprogramma
Opdrachtgever	Provincie Overijssel
Projectleider	Sybren Boukema
Auteur(s)	Alisa van Gent, Evelyn van de Bildt, Nils Binnendijk
Tweede lezer	Renze Haitsma en Joost de Jong
Kenmerk	R008-1294146NLB-V01-agv-NL
Aantal pagina's	35 (exclusief bijlagen)
Datum	2 mei 2025
Handtekening	Ontbreekt in verband met digitale verwerking. Dit rapport is aantoonbaar vrijgegeven.

Colofon

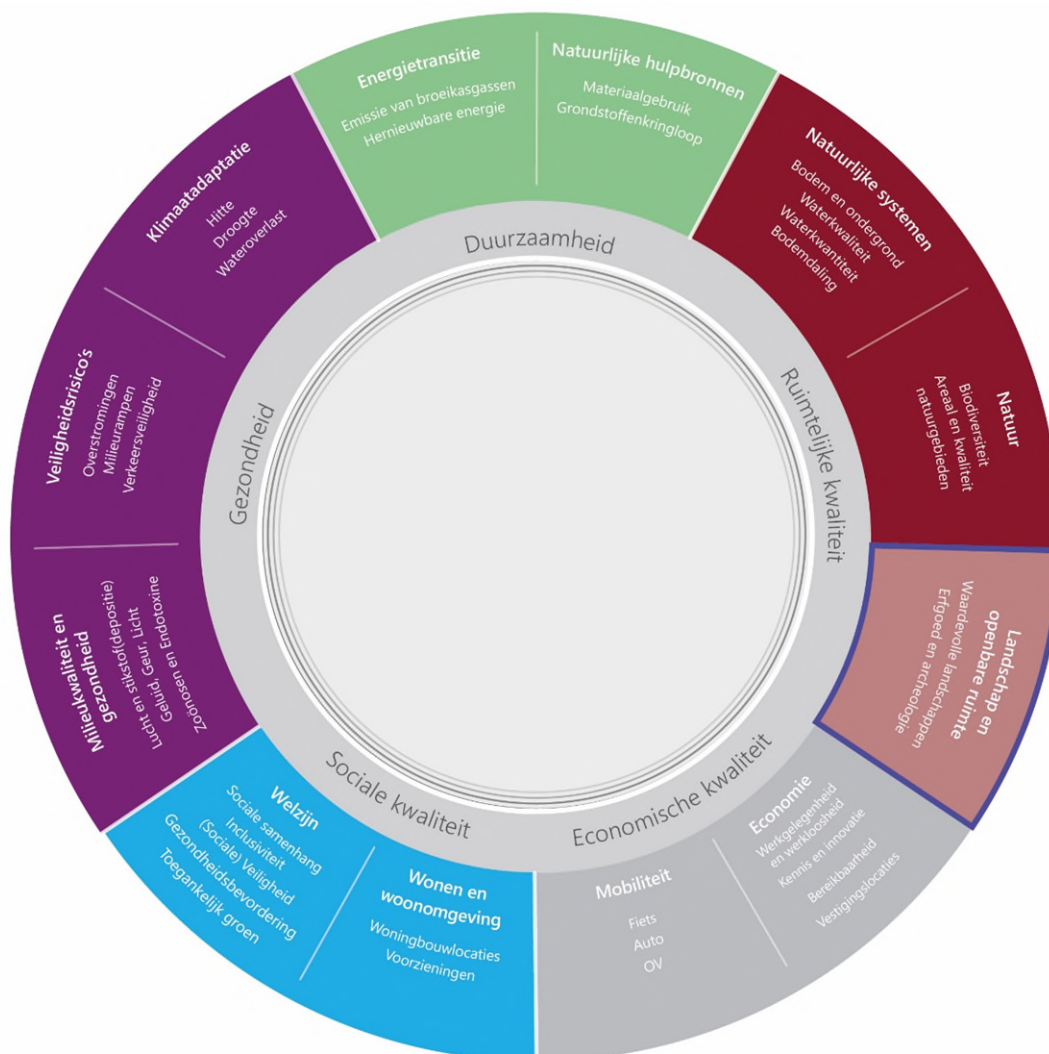
TAUW bv
Handelskade 37
Postbus 133
7400 AC Deventer
T +31 57 06 99 91 1
E info.deventer@tauw.com

Inhoud

1	Inleiding	4
1.1	Leeswijzer	5
2	Huidige situatie en autonome ontwikkeling	5
2.1	Beoordelingskader en -systematiek	5
2.2	Waardevolle landschappen	5
2.3	Erfgoed en archeologie	14
3	Effectbeoordeling.....	23
3.1	Waardevolle landschappen.....	23
3.2	Erfgoed en archeologie	29
4	Mitigerende maatregelen.....	34
4.1	Mitigerende maatregelen	34
4.2	Aanbevelingen voor het vervolg	35

1 Inleiding

Dit document is een bijlage bij OER Fase 2b: ontwerp-Omgevingsvisie Overijssel (NOO) en Regionaal Waterprogramma (RWP). Het voorliggende deelrapport Landschap en Openbare ruimte is 1 van de 3 thema's binnen Ruimtelijke kwaliteit. Het thema bestaat uit 2 aspecten: waardevolle landschappen en erfgoed & archeologie. Het aspect waardevolle landschappen gaat in op het areaal en de kwaliteit van landschappen en dan met name de waardering van het Overijsselse landschap. Dit aspect hangt nauw samen met andere aspecten binnen het thema Natuur en Klimaatadaptatie. Het deelrapport Natuur gaat dieper in op de natuurlijke waarde van de landschappen (bijvoorbeeld biodiversiteit, natuurgebieden en habitats). Daarnaast gaat het deelrapport Klimaatadaptatie in op aspecten zoals droogte en wateroverlast; aspecten die ook effecten hebben op de waardevolle landschappen. Het aspect erfgoed en archeologie brengt het behoud en de ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschap in de provincie Overijssel in beeld.

Figuur 1-1 Thema Landschap en Openbare ruimte als onderdeel van het Rad voor de Overijsselse leefomgeving

1.1 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk, hoofdstuk 2, staat een beschrijving van de huidige situatie en de autonome ontwikkelingen. Per aspect is voor de huidige situatie en voor de autonome ontwikkeling ook het kwaliteitsniveau beoordeeld. Hoofdstuk 3 bevat een beschrijving van de effecten van beleidskeuzes uit de ontwerp-Omgevingsvisie en het RWP op waardevolle landschappen en erfgoed en archeologie.

2 Huidige situatie en autonome ontwikkeling

2.1 Beoordelingskader en -systematiek

In het deelrapport landschap en openbare ruimte worden twee aspecten beoordeeld, namelijk waardevolle landschappen en erfgoed en archeologie. Beide worden kwalitatief beoordeeld. Waar kwantitatieve gegevens beschikbaar waren, zijn deze meegenomen in de beschrijving.

Tabel 2-1 Overzicht beoordelingskader thema landschap en openbare ruimte

Aspect	Doel	Criterium	Databron
Waardevolle landschappen	Zichtbaar en beleefbaar mooi	Het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen	- Resultaten nationale landschap enquête (Natuurmonumenten 2019); - Natuurbeheerplan Overijssel 2024 - Omgevingsvisie Overijssel, catalogus Gebiedskenmerken (provincie Overijssel juni, 2023) - Dashboard Landschapselementen Overijssel - Cultuurhistorische Waardenkaart (Provincie Overijssel, 2022)
Erfgoed en archeologie	Behouden en versterken van het (cultureel) erfgoed als drager van identiteit	Behoud en ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed (monumenten / stads- en dorpsgezichten) en cultuurlandschap	- Monumenten register (Rijksdienst van CultureelErfgoed, 2018)Cultuurhistorische Waardenkaart (Provincie Overijssel, 2022) - Cultureel landschappelijk - Erfgoed (Bureau Landview, 1999) - Raak: Cultuurbeleid 2021-2024 (Provincie Overijssel, 2020) - Archeologische - Verwachtingenkaart, (geoportaaloverijssel.nl, 2022)

2.2 Waardevolle landschappen

Voor het criterium areaal en kwaliteit waardevol landschap geven wij inzicht in de aanwezigheid van verschillende cultuur- en nationale landschappen in Overijssel. Daarnaast geeft onderzoek naar de waardering van het landelijke gebied in Nederland van Wageningen Environmental Research in opdracht van Natuurmonumenten, inzicht in de gemiddelde waardering van het Overijsselse landschap door de bevolking op basis van fysieke landschapskenmerken.

De beleving van het landschap is subjectief. De ene persoon waardeert een landschap immers anders dan een ander. Ter aanvulling hierop is gebruik gemaakt van de Catalogus gebiedskenmerken uit de Omgevingsvisie Overijssel uit 2023.

2.2.1 Beleidskader

De principes van het provinciale beleid ten aanzien van ruimtelijke kwaliteit in Overijssel zijn vastgelegd in de Catalogus gebiedskenmerken, die onderdeel is van de omgevingsverordening. In de Catalogus staan 7 kwaliteitsambities beschreven. Namelijk:

- (1) Brede waaier aan woon-, werk en mixmilieus: elk buurtschap, dorp en stad zijn eigen kleur
- (2) Voortbouwen aan de kenmerkende structuren van de agrarische cultuurlandschappen;
- (3) Natuur als ruggengraat
- (4) Zichtbaar en beleefbaar en mooi landschap
- (5) Het contrast tussen dynamische en luwe gebieden versterken door het infrastructuurnetwerk
- (6) Bodem als basis met een robuust en beleefbaar watersysteem
- (7) Sterke ruimtelijke identiteiten als merken voor Overijssel

De Catalogus Gebiedskenmerken (2023) beschrijft het provinciaal belang van alle gebiedstypen en -kenmerken in Overijssel. Ook bevat deze catalogus sturing en ambitie voor de verschillende lagen (Natuurlijke laag (1), Laag van het agrarisch cultuurlandschap (2), Stedelijke laag (3) en de Laag van de beleving (4)) deze gebiedstypen en -kenmerken bij bijbehorende landschappen. In de Catalogus worden vervolgens de verschillende landschappen van Overijssel minutieus in beeld gebracht en wordt per landschappelijke eenheid achtereenvolgens de kenmerken, de ontwikkelingen, de ambities en de sturing beschreven.

Door middel van het instrument 'Kwaliteitsimpuls Groene Omgeving' (KGO) vraagt de provincie initiatiefnemers te investeren in de omgevingskwaliteit rondom de eigen locatie, zodat het bijdraagt aan kwaliteitsambities voor het landschap. De KGO is van toepassing op grootschalige ontwikkelingen en nieuwe functies in het landelijk gebied. Naast de ruimtelijke inpassing van deze ontwikkelingen zijn investeringen in de ruimtelijke kwaliteit verplicht. Voor agrarische bedrijven is het instrument nader uitgewerkt in de Kwaliteitsimpuls Agro en Food. Hierdoor wordt de kwaliteit van het landschap behouden, en waar mogelijk versterkt. Daarnaast beoogt de provincie de verbondenheid tussen inwoners en landschap en het eigenaarschap van die inwoners verder te versterken doormiddel van de inzet van vrijwilligers en lokale initiatieven te ondersteunen.

In de Omgevingsvisie van de provincie worden enkele ambities gekoppeld aan waardevolle landschappen: het behouden, duurzaam beheren en waar mogelijk versterken van een rijke diversiteit aan (nationale) landschappen; het landelijke gebied biedt naast de productie van energie en voedsel ook gelegenheid voor ontspanning om te genieten van schoon water, mooie landschappen en schone lucht.

Om de diversiteit van landschappen te behouden worden inwoners samen met deskundigen gestimuleerd om in beeld te brengen welke landschapselementen meer aandacht vragen. Op basis van de inventarisatie worden vervolgens afspraken gemaakt over het beheer van die landschapselementen en wordt de ontwikkeling via monitoring bijgehouden.

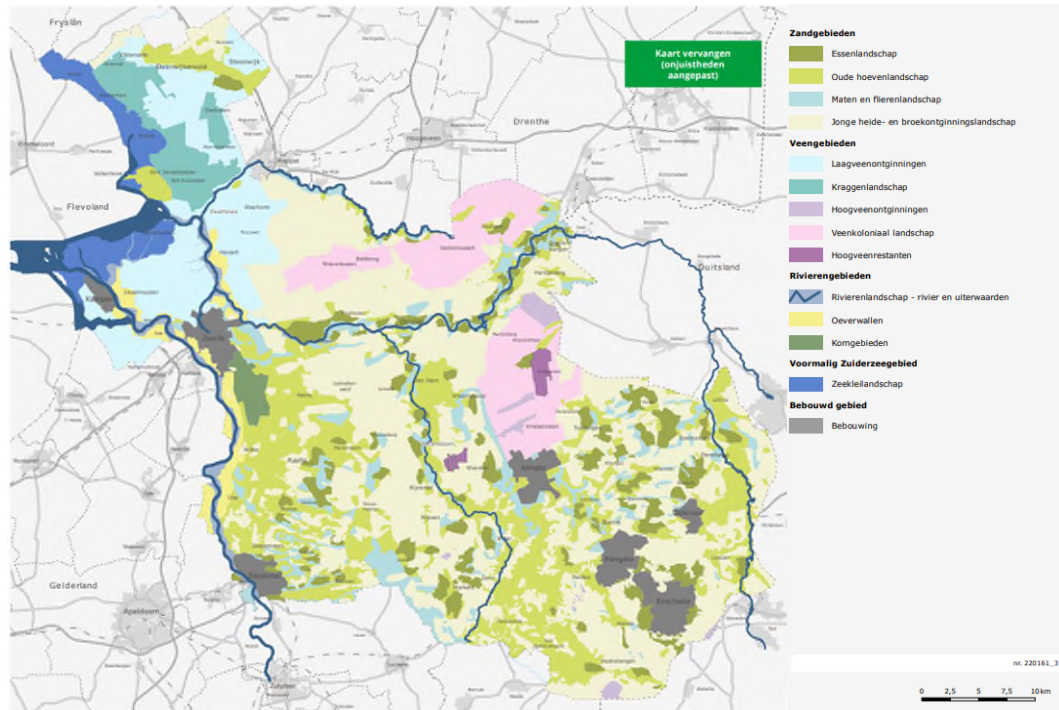
Daarnaast financiert de provincie langjarig landschapsbeheer via de stichting groene en blauwe diensten Overijssel. Met de zogenaamde groenblauwe diensten wordt circa 15% van de landschapselementen met een bijdrage van de provincie beheerd.

De provincie Overijssel heeft een overzicht op hoofdlijnen van het provinciaal natuurbeleid beschreven in het Natuurbeheerplan. In dit beleidsstuk is onder andere aandacht voor het thema Landschap. De belangrijkste ambitie voor het landschappelijk beleid wordt hierin geduid als 'De overkoepelende potentie voor natuur kan worden omschreven als de ontwikkeling van een robuust, aaneengesloten natuurlijk landschap (natuur als ruggengraat) (Natuurbeheerplan 2022, provincie Overijssel).

Per 1 januari 2016 is het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) ingevoerd. De kern hiervan is een leefgebiedenbenadering voor (dier)soorten van internationaal belang op basis van een collectieve, gebiedsgerichte aanpak. Het ANLb ondersteunt het beheer van natuurgebieden en verbindt de natuurgebieden met elkaar. De provincies stellen, in samenspraak met gebiedspartijen, de ambities en natuurdoelen voor het gebied vast. Zij zorgen ervoor dat de ambities en doelen van alle betrokkenen in een gebied worden vastgelegd in hun provinciale natuurbeheerplannen. Hierin staat in grote lijnen waar het agrarisch natuurbeheer zal worden toegepast. Agrarische collectieven kunnen subsidie voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer aanvragen.

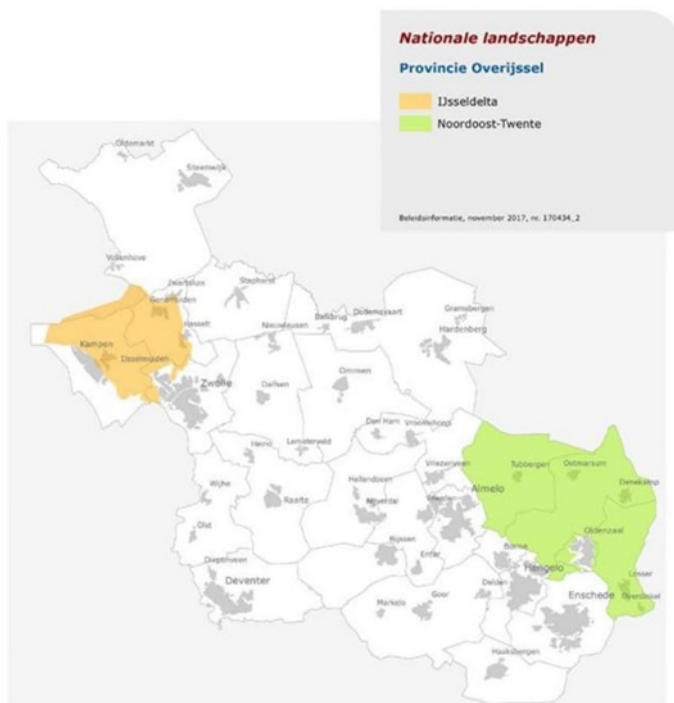
2.2.2 Huidige situatie

De provincie Overijssel heeft een grote verscheidenheid aan landschappen. Door de eeuwen heen zijn deze landschappen op natuurlijke wijze en door menselijk ingrijpen ontstaan. Figuur 2-1 toont de diverse cultuurlandschappen van de provincie. Er wordt ingezet op het behouden en waar mogelijk herstellen van de diversiteit aan agrarische cultuurlandschappen in Overijssel. Hierbij zijn de dragende structuren van het agrarisch landschap en de landschappelijke samenhang tussen (voormalige) boerenerven, buurtschappen en dorpen met het omliggende agrarisch landschap de leidraad.

Figuur 2-1 Agrarische cultuurlandschappen in Overijssel (bron: Catalogus gebiedskenmerken Overijssel 2023)

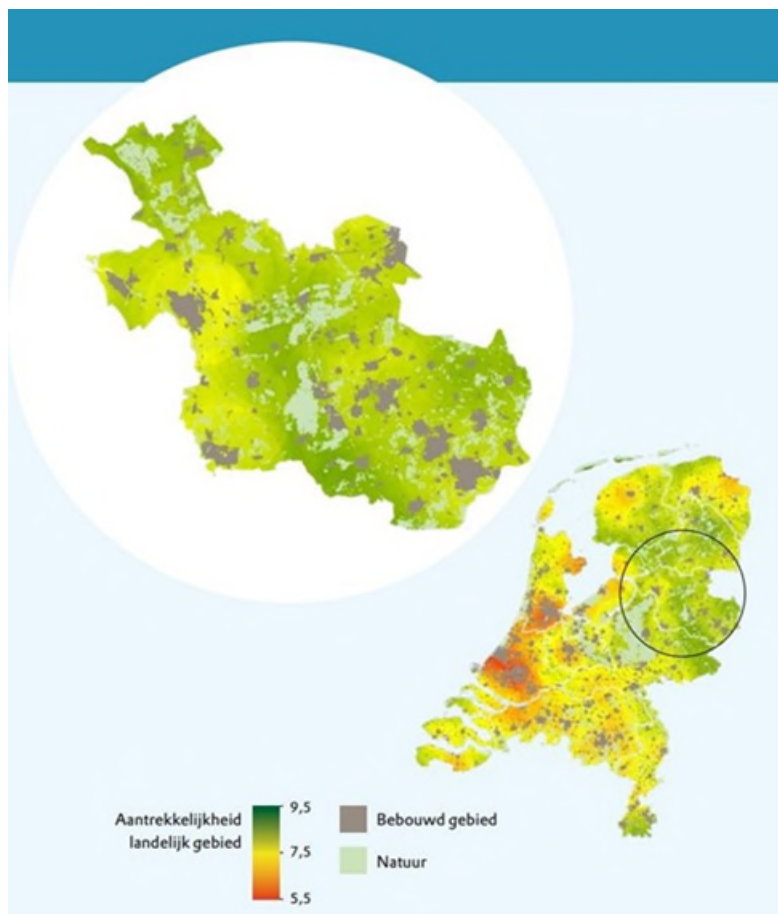
Om de ruimtelijke kwaliteit van specifieke landschappen te beschermen zijn er in Overijssel 2 gebieden aangewezen als 'Nationale landschappen'. Dit zijn gebieden met (inter)nationaal zeldzame en unieke landschapskwaliteiten die de provincie in stand beoogt te houden. In het westen van de provincie is het nationale landschap IJsseldelta te vinden, en in het oosten het landschap Noordoost-Twente. Het ruimtelijke beleid is gericht op het behouden, duurzaam beheren en waar mogelijk versterken van de bijzondere kwaliteiten van deze gebieden. Voor grootschalige initiatieven die in strijd zijn met de doelstellingen van de Nationale Landschappen is geen plek. Binnen de Nationale Landschappen is er ook geen ruimte voor nieuwe windturbines. Figuur 2-2 toont de nationale landschappen in de provincie Overijssel. Daarnaast zijn er in Overijssel twee Nationale Parken: Weerribben-Wieden en de Sallandse Heuvelrug. Deze parken zijn onderdeel van de NNN en tevens Natura 2000-gebied. Zie voor meer informatie over de bescherming hiervan het thema Natuur.

Figuur 2-2 Nationale landschappen in Overijssel

De provincie Overijssel kenmerkt zich door een grote verscheidenheid aan landschappen. Zoals de uitgestrekte laagveenmoerassen van de Wieden-Weerribben in noordwest Overijssel, de zeer gewaardeerde essen- en oude hoevenlandschappen van Twente en het Vechtdal en de jonge heide ontginningen elders in de provincie. Daarnaast is de unieke identiteit van provincie Overijssel ook te herkennen aan de stallen en schuren bij boerderijen, die in veel gebieden terug te vinden zijn (Natuurmonumenten, 2019).

Dat inwoners de grote verscheidenheid aan landschappen waarderen is duidelijk zichtbaar in de rapportcijfers van Natuurmonumenten. Inwoners van de provincie Overijssel waarderen hun landschap met rapportcijfer 8,0, hoger dan het Nederlands gemiddelde (7,5). Figuur 2-3 geeft inzicht in de waardering van het landelijk gebied.

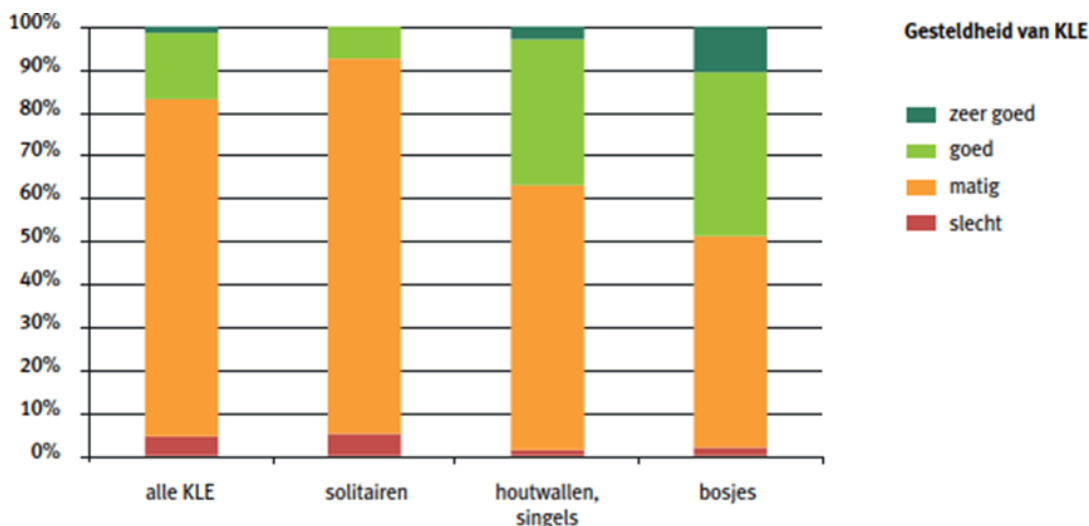

Figuur 2-3 Waardering landelijk gebied in woonomgeving Overijssel

Vooraf relatief dunbevolkte gebieden zoals Noordwest-Overijssel en gebieden rondom gemeente Ommen en Rijssen en Hof van Twente scoren hoog in de waardering. Anderzijds is een lagere waardering in gebieden rondom de grote steden zichtbaar, zoals in Zwolle, Deventer, Almelo en Hengelo.

Ongeveer 19 % van Overijssel maakt deel uit van het groene netwerk, dit is hoger dan het landelijke gemiddelde van 12 % (CBS, 2013). Dit bestaat voor een deel uit NNN zoals bossen, natuurgebieden en groen en blauwe dooradering (GBDA) een netwerk van natuurlijke elementen zoals houtwallen, singels, heggen en knotbomen. Overijssel kent een vergroving van het landschap, waarbij het groene en blauwe (water) netwerk aantoonbaar haar fijnmazige opbouw verliest. Tussen 2003 en 2011 kwam er 678 hectare meer groen, maar is er een achteruitgang van 105 hectare van kleine landschapselementen (KLE). Elementen die verder van wegen en bebouwing afliggen verdwijnen, daarnaast degraderen lijnvormige elementen tot losse bomen en struiken. Groene en blauwe dooradering volgt de perceelsgrenzen, door kavelvergroting neemt dit af.

De gesteldheid van de kleine landschapselementen was in 2012 over het algemeen matig (Figuur 2-4). Met name houtwallen en singels degraderen door verwaarlozing (bron: de staat van ons landschap, Landschap Overijssel, 2012). Ecologisch gezien hebben landschapselementen een belangrijke functie voor de biodiversiteit als leef- en schuilplaats voor (kleine) zoogdieren, vogels en insecten en fungeren ze als verbinding met andere natuurgebieden.

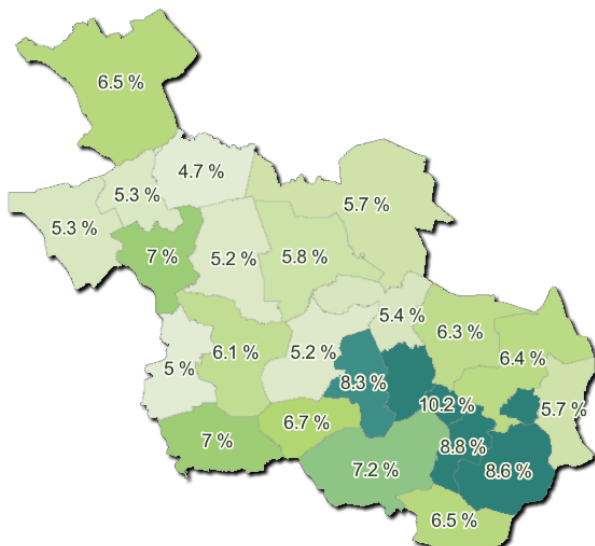

Figuur 2-4 De gesteldheid van kleine landschapselementen (2012) (bron: Landschap Overijssel)

De huidige kwalitatieve gesteldheid van landschapselementen is op de schaal van de provincie een blinde vlek waar de provincie, ook in landelijk verband, de komende jaren meer zicht op wil krijgen. Wel heeft de provincie een analyse uitgevoerd op de aanwezigheid van houtopstanden (bomen en landschapselementen met bomen) in het landelijk gebied in de periode 2012 -2022. Daaruit blijkt dat er jaarlijks gemiddeld circa 25ha bomen wordt gekapt en circa 5ha wordt aangeplant. De trend is dus negatief, er verdwijnt jaarlijks netto circa 20ha. Voor naar schatting iets meer dan de helft ervan is de provincie bevoegd gezag.

Figuur 2-5 weergeeft het percentage groenblauwe dooradering van het landelijk gebied (dat is zonder woonkernen en zonder natuurgebieden). De kaart toont het percentage per gemeente, het gaat hier bij om kwantitatieve gegevens. Hieruit blijkt dat de gemeenten Enschede, Hengelo, Borne, Oldenzaal, Almelo en Wieden de hoogste percentages groenblauwe dooradering van het landelijke gebied kennen. In de gemeente Staphorst ligt dit percentage het laagste.

Figuur 2-6 weergeeft het Dashboard van de provincie Overijssel voor de groenblauwe landschapselementen in Overijssel. Hierop is onder andere de verhouding tussen groen en blauwe elementen zichtbaar en het aantal elementen (in ha) per gemeente. Ook de subsoort van het landschapselement is opgenomen in de dashboard, hieruit blijkt dat: Bomenrij, Houtwal, Oever en Sloot, het grootste aantal hectares kennen binnen de provincie Overijssel.

Figuur 2-6 Percentage groenblauwe dooradering van het landelijk gebied per gemeente (Bron: [Monitor](#))

Figuur 2-7 Dashboard groenblauwe landschapselementen Overijssel (geraadpleegd maart, 2025)

Conclusie

Overijssel kent een grote verscheidenheid aan landschappen. Ook wordt het landschap hoog gewaardeerd door de bevolking. Het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen is erg goed, echter zijn er ook negatieve ontwikkelingen geweest. Karakteristieke kenmerken van het landschap, zoals de groene en blauwe dooradering en de kleinschalige landschapselementen zijn aan degradatie onderhevig. Deze nemen af in aantal en in kwaliteit. Op de kwaliteit is geen goed zicht en hier wordt weinig onderzoek naar gedaan op grote schaal.

Wat betreft kwantiteit, kent de provincie een [landschapsmonitor](#) die jaarlijks de kleinschalige landschapselementen inventariseert en op die manier de ontwikkelingen bijhoudt. Uit eigen trendanalyse van de provincie blijkt duidelijk dat houtopstanden van landschapselementen en solitaire bomen in landelijk gebied (buiten NNN en bebouwde kom) jaarlijks met 20ha afneemt. De goede kwaliteit gecombineerd met deze negatievere ontwikkeling leidt tot de conclusie dat de huidige situatie van het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen wordt beoordeeld als 'redelijk'.

Tabel 2-2 Waardering van de huidige situatie

Aspect	Doel	Criterium	Huidige situatie
Waardevolle landschappen	Zichtbaar en beleefbaar mooi	Het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen	Redelijk

2.2.3 Autonome ontwikkeling

Een groot gedeelte van de inwoners van Overijssel maakt zich zorgen over de toekomst van de Overijsselse landschappen. Inwoners maken zich vooral zorgen om goed gewaardeerde landschappen in Noordwest- Overijssel en rond de gemeente Hof van Twente.

Daarnaast worden er ook zorgen geuit om rivierlandschappen langs de IJssel, welk onder druk staan van de groeiende steden (Natuurmonumenten, 2019). De toenemende krapte op de woningmarkt kan zorgen voor een uitbreiding van bebouwd gebied in de landelijke gebieden. Dit kan een risico vormen voor de waardevolle gebieden en landschapselementen.

Ten gevolge van klimaatverandering en adaptatie komen diverse landschappen onder druk te staan. In het kader van klimaatadaptatie worden waterbergingen aangelegd, waarvoor het landschap wordt aangepast. Daarnaast hebben de aanleg van zonneparken en windturbines invloed op de beleving van het landschap. Ook heeft deze droogte effect op soorten zoals volwassen eiken en beuken, die gaan snel in conditie achteruit. Langdurende droogte is de laatste jaren ook een toenemend probleem in de provincie, vooral de zandgebieden in Twente. Deze langdurende droogte kan schadelijk zijn voor bepaalde landschapstypes. De intensivering van de landbouw en daarmee gepaard gaande stikstofuitstoot kan ook schadelijk zijn voor de biodiversiteit, en daarmee ook de landschappen in Overijssel.

Conclusie

Door de klimaatverandering, klimaatadaptieve maatregelen, een toenemende druk op de ruimte en een intensivering van de landbouw kan worden geconcludeerd dat de autonome ontwikkeling van het landschap onder druk staat. Hiermee wordt het doel van de provincie niet bereikt. Dit leidt tot de conclusie dat de autonome ontwikkeling van het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen wordt beoordeeld als 'matig'.

Tabel 2-3 Waardering van de autonome ontwikkeling ten opzichte van de huidige situatie

Aspect	Doel	Criterium	Huidige situatie	Autonome ontwikkeling
Waardevolle landschappen	Zichtbaar en beleefbaar mooi	Het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen	Redelijk	Matig

2.3 Erfgoed en archeologie

Archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschappen zijn van invloed op de waardering en beleving van landschap en openbare ruimte. Voor dit criterium is gekeken naar de aanwezigheid van monumenten, de staat van onderhoud van gebouwd erfgoed, cultureel landschappelijk erfgoed. Om zicht te krijgen op de archeologische waarden in de provincie is gebruik gemaakt van de archeologische verwachtingenkaart en de archeologische kaart met daarop archeologische essen, gebieden en afgedekte pleistocene sedimenten. De gegevens van de Rijksdienst van Cultureel Erfgoed (RCE) geven een volledig beeld van de rijksmonumentale niet-woonhuis objecten in geheel Nederland. Hiermee is het totaal aantal rijksmonumenten in kaart gebracht, en de staat van onderhoud waarin deze verkeren. Beide gegevens zijn inzichtelijk op gemeentelijk niveau.

Deze gegevens van Bureau Landview geven een overzicht van de cultuurhistorisch waardevolle gebieden in de provincie Overijssel. Er is een onderverdeling gemaakt tussen de waardevolle oude ontginningslandschappen en de waardevolle jongere ontginningslandschappen.

2.3.1 Beleidskader

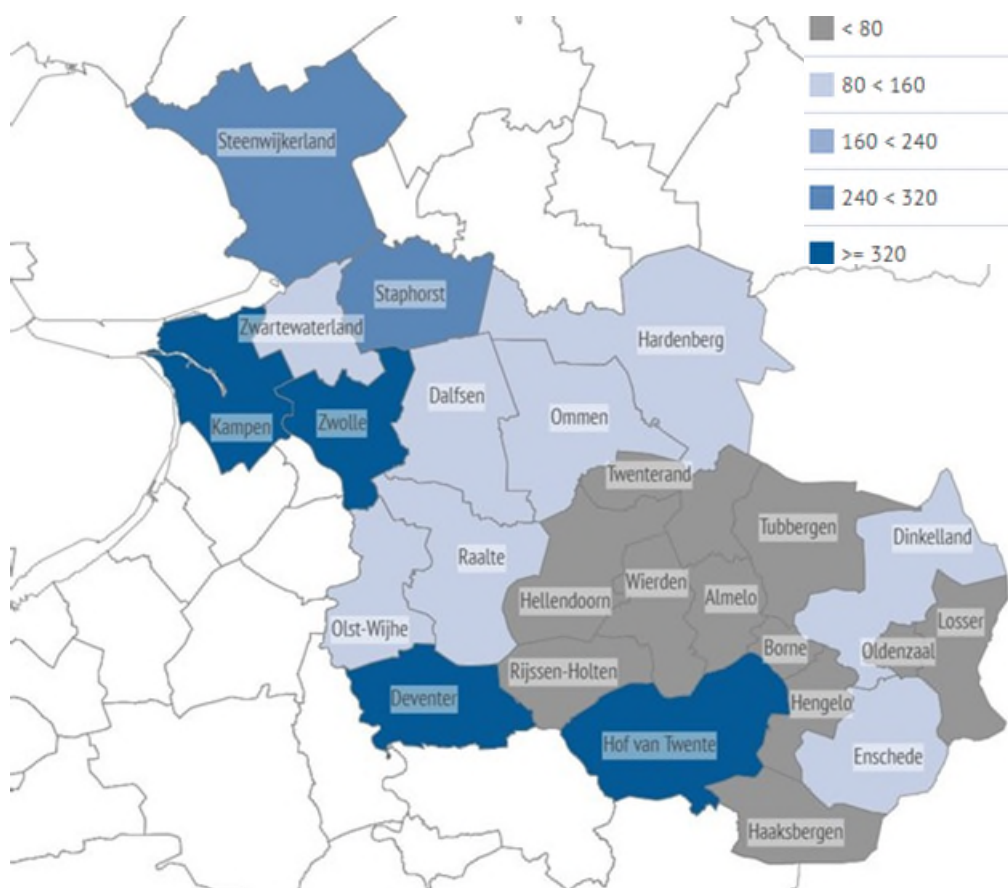
De provincie Overijssel beoogd voort te bouwen aan de kenmerkende structuren van de agrarische cultuurlandschappen. Door in te zetten op de diversiteit van agrarische cultuurlandschappen in Overijssel worden de huidige cultuurlandschappen behouden, en waar nodige hersteld. Daarnaast wil de provincie cultureel erfgoed behouden en archeologische vindplaatsen ter plekke behouden inclusief de vondsten. Indien niet mogelijk wil de provincie archeologische vondsten op te graven en te bewaren in het provinciaal depot voor bodemvondsten.

De bescherming van monumenten, waaronder archeologische monumenten, is een verantwoordelijkheid van gemeenten volgens de Omgevingswet. Het kan dus zijn dat gemeentes aanvullend nog archeologische monumenten hebben aangewezen. Gezien het schaalniveau van het OER is er voor gekozen om niet alle gemeentelijke archeologische waardenkaarten op te nemen. Verder zijn archeologische waarden en verwachtingsgebieden veelal beschermd via archeologische dubbelbestemmingen in het bestemmingsplan. De provincie is interbestuurlijk toezichthouder op het gebied van monumenten. Vanuit die rol toetst de provincie of gemeenten hun wettelijke taken juist uitvoeren. Via het Steunpunt Cultureel Erfgoed Overijssel ondersteunt de provincie gemeenten om hun erfgoed te beschermen en behouden (Provincie Overijssel, 2022). Daarnaast heeft de provincie ook een cultuurhistorische waardenkaart en een catalogus Gebiedskenmerken opgesteld.

De provincie beoogt te investeren in opleidingen voor restauratie van gebouwd cultureel erfgoed. Er wordt hiervoor samengewerkt met Stichting RIBO (Scholing, Restauratie en Innovatie in de bouw in Overijssel) welk verantwoordelijk is voor de uitvoering en opleiding van restauratieleerlingen. Als laatst benoemd de cultuurnota komende jaren extra aandacht te hebben voor religieus erfgoed door eigenaren in contact te brengen met mensen en organisaties die hun kunnen helpen met vragen over toekomstig beheer en onderhoud van het cultureel erfgoed (Cultuurbeleid: 2021-2024).

2.3.2 Huidige situatie

De provincie Overijssel kent ruim 4033 rijksmonumenten, waarvan 117 archeologische rijksmonumenten. Het aantal rijksmonumenten per gemeente staat geregistreerd in het monumenten register van de Rijksdienst van Cultureel Erfgoed (RCE). Figuur 2-8 geeft een overzicht van het aantal rijksmonumenten per gemeente.

Figuur 2-8 Rijksmonumenten in de provincie Overijssel (2018)

De gemeente met het hoogste aantal rijksmonumenten is Deventer, met 583 rijksmonumenten. Ook gemeente Kampen (528), Zwolle (481) en Hof van Twente (366) hebben een hoog aantal monumenten binnen hun grenzen. Een groot aantal gemeenten binnen Overijssel heeft tussen de 100 en 200 rijksmonumenten. Anderzijds zijn er vooral in het oosten van Overijssel een aantal gemeenten te vinden waar het aantal rijksmonumenten lager ligt. In gemeente Oldenzaal zijn 20 rijksmonumenten. Oldenzaal is hiermee de gemeente met het laagst aantal rijksmonumenten, waarna Twenterand (25) en Hellendoorn (27) volgen.

Zonder onderhoud aan de monumenten dreigt verval, of mogelijk zelfs sloop, daarom moet geregeld onderhoud plaatsvinden. De monumentenwacht heeft in 2013 de staat van het onderhoud van het gebouwd erfgoed (met uitzondering van woonhuizen) onderzocht. Tabel 2-4 geeft een overzicht van het gebouwd erfgoed in de provincie Overijssel.

Tabel 2-4 Staat van onderhoud van het gebouwd erfgoed in de provincie Overijssel (2013)

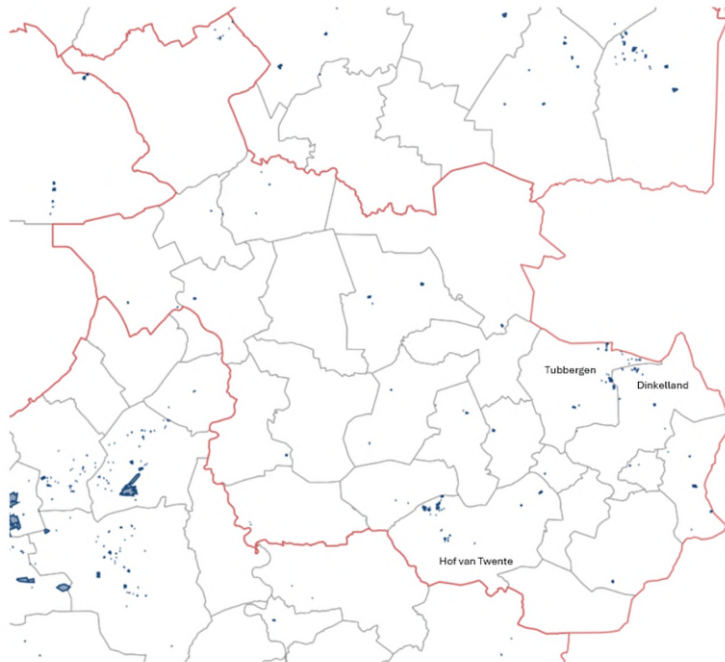
	Slecht	Gemiddeld	Redelijk	Goed
Nederland	2,7 %	9,9 %	43,5 %	43,5 %
de provincie Overijssel	1,9 %	12,6 %	48,7 %	36,8 %
Almelo	-	10 %	60 %	30 %
Borne	-	20 %	60 %	20 %
Dalfsen	-	12 %	20 %	68 %
Deventer	0,7 %	19,4 %	69,1 %	10,8 %
Dinkelland	-	18,2 %	36,4 %	45,5 %
Enschede	15,4 %	30,8 %	46,2 %	7,7 %
Haaksbergen	-	-	71,4 %	28,6 %
Hardenberg	-	-	50 %	50 %
Hellendoorn	-	-	100 %	-
Hengelo	-	28,6 %	57,1 %	14,3 %
Hof van Twente	4,8 %	19 %	42,9 %	33,3 %
Kampen	-	3,7 %	29,6 %	66,7 %
Losser	-	-	-	-
Oldenzaal	-	-	71,4 %	28,6 %
Olst-Wijhe	-	11,1 %	33,3 %	55,6 %
Ommen	13,8 %	3,4 %	34,5 %	48,3 %
Raalte	-	4,8 %	23,8 %	71,4 %
Rijssen-Holten	-	-	50 %	50 %
Staphorst	-	-	100 %	-
Steenwijkerland	-	10,3 %	44,8 %	44,8 %
Tubbergen	-	-	50 %	50 %
Twenterand	-	-	100 %	-
Wierden	-	-	-	-
Zwartewaterland	-	-	42,9 %	57,1 %
Zwolle	-	2,7 %	29,7 %	67,6 %

Gemiddeld genomen is het gebouwd erfgoed in de provincie Overijssel in ongeveer dezelfde staat als in de rest van Nederland. Op gemeentelijk niveau zijn er enkele verschillen waar te nemen. Vooral gemeente Enschede en Ommen vallen op, met respectievelijk 15,4 % en 13,8 % van het gebouwde erfgoed welk in een slechte staat verkeert. Naast deze gemeenten zijn er slechts 2 andere gemeenten in de provincie waar een percentage van het gebouwde erfgoed in een slechte staat verkeert (Deventer met 0,7 % en Hof van Twente met 4,8 %).

De gemeentes Raalte (71,4 %), Dalfsen (68 %) en Zwolle (67,8 %) vallen aan het andere eind van het spectrum op, met een percentages van gebouwde erfgoed wat in een goede staat verkeert ver boven het landelijk gemiddelde. Er lijkt weinig verband te zijn tussen het aantal rijksmonumenten en de staat van het erfgoed.

De monumenten in gemeentes met een hoger aantal rijksmonumenten lijken echter gemiddeld genomen in een net wat betere staat te verkeren. Dit zou kunnen komen omdat er in de budgettering van deze gemeente een hogere prioriteit is voor rijksmonumenten.

Naast gebouwde Rijksmonumenten heeft de provincie ook archeologische rijksmonumenten. Provincie Overijssel kent in totaal 117 archeologische rijksmonumenten (zie Figuur 2-8). De hoogste concentraties archeologische rijksmonumenten liggen in Tubbergen (35), Dinkelland (16) en Hof van Twente (23) (CBS, 2022). De locaties van de archeologische rijksmonumenten zijn weergegeven in Figuur 2-9. De hoge concentratie archeologische rijksmonumenten in deze gemeenten komt door het grote aantal grafheuvelcomplexen en urnenvelden. Vergeleken met Nederland heeft Overijssel een gemiddeld aantal archeologische rijksmonumenten. Provincie Friesland (197), Gelderland (295) en Groningen (214) hebben meer archeologische rijksmonumenten dan provincie Overijssel. De overige provincies hebben vergelijkbare hoeveelheden. In Tabel 2-5 is de kwaliteit van de archeologische rijksmonumenten weergegeven.

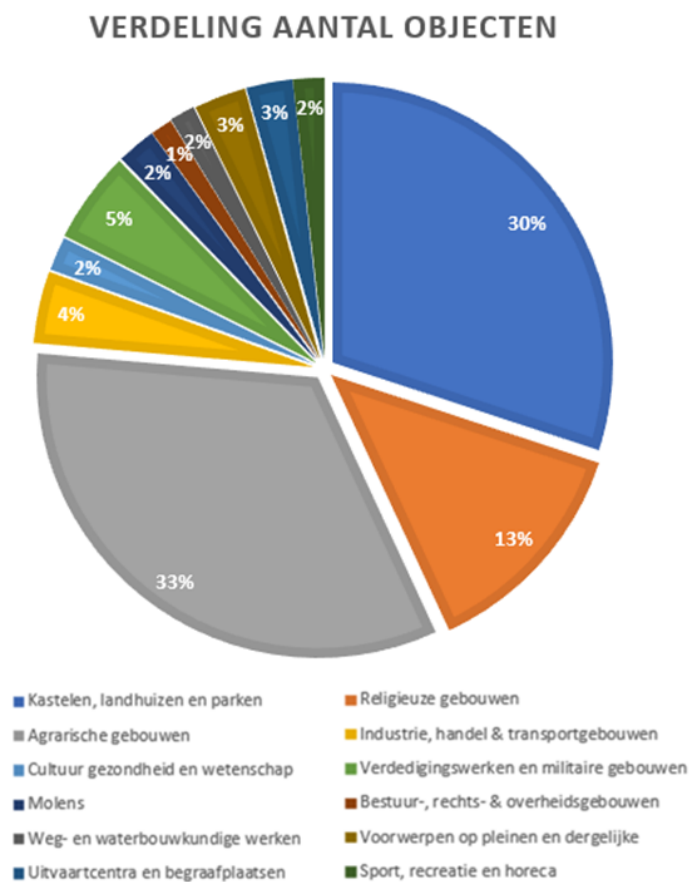
Figuur 2-9 Overzicht van Archeologische rijksmonumenten in de provincie Overijssel (RCE Rijksmonumentenregister, 2024)

Gemiddeld genomen zijn de archeologische rijksmonumenten in de provincie Overijssel in betere staat dan in de rest van Nederland. Op gemeentelijk niveau zijn er enkele verschillen waar te nemen (Tabel 2-5). Vooral gemeente Deventer, Dinkelland en Wierden vallen op, met respectievelijk 50 %, 42 % en 40 % van de archeologische rijksmonumenten die in een slechte staat verkeren. Dinkelland valt verder op omdat in deze gemeente ook een groot percentage van het totale aantal archeologische rijksmonumenten bevindt. Voor veel gemeenten in de provincie is 100 % in goede staat, dit kan komen door de relatief lage concentratie van de archeologische rijksmonumenten. De monumenten in gemeenten met een hoger aantal rijksmonumenten lijken echter gemiddeld genomen in een slechtere staat te verkeren.

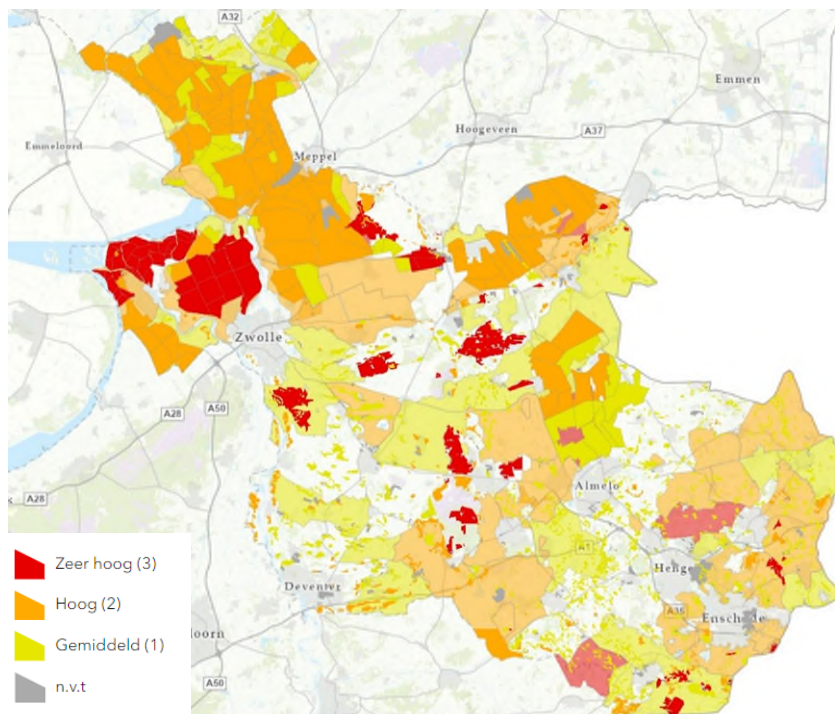
Tabel 2-5 Staat van onderhoud van archeologische rijksmonumenten in de provincie Overijssel (2021)

	Slecht	Matig	Redelijk	Goed
Nederland	16 %	15 %	31 %	37 %
Almelo	-	-	-	100 %
Borne	-	-	-	100 %
Dalfsen	-	-	-	-
Deventer	50 %	-	-	50 %
Dinkelland	42 %	5 %	5 %	47 %
Enschede	-	-	50 %	50 %
Haaksbergen	-	-	-	-
Hardenberg	-	-	-	100 %
Hellendoorn	-	-	-	100 %
Hengelo	-	-	-	-
Hof van Twente	16 %	4 %	52 %	28 %
Kampen	-	33 %	-	67 %
Losser	9 %	-	18 %	73 %
Oldenzaal	-	-	13 %	88 %
Olst-Wijhe	-	-	-	100 %
Ommen	-	20 %	-	80 %
Raalte	-	-	-	-
Rijssen-Holten	-	-	100 %	-
Staphorst	-	33 %	-	67 %
Steenwijkerland	-	8 %	23 %	69 %
Tubbergen	-	9 %	11 %	80 %
Twenterand	-	-	-	-
Wierden	40 %	20 %	-	40 %
Zwartewaterland	-	-	-	100 %
Zwolle	-	-	-	100 %
Totaal	12 %	8 %	22 %	58 %

Figuur 2-10 geeft een verdeling van de monumenten in Overijssel naar soort object. Uit de figuur blijkt dat er relatief veel agrarische gebouwen en kastelen, landhuizen en parken zijn met een monumentale status. Daarnaast toont Figuur 2- de waardering van het cultureel landschappelijk erfgoed in de provincie en de waardering hiervan. Op de figuur is te zien dat het cultureel landschappelijk erfgoed over het algemeen gemiddeld tot hoog niveau wordt gewaardeerd, met op enkele plekken een zeer hoge waardering.

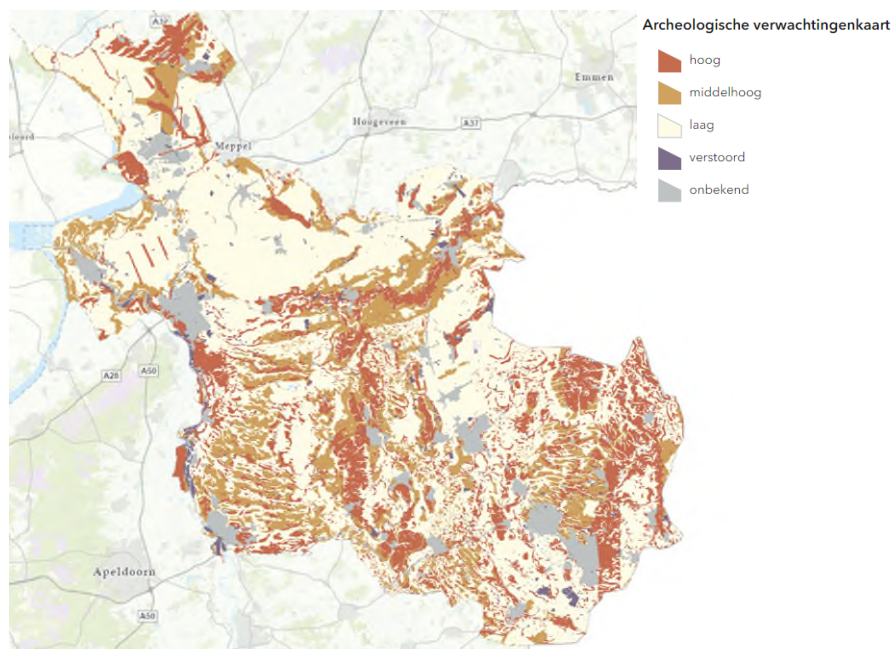

Figuur 2-10 Soorten monumentale objecten Overijssel (bron: Monumentenmonitor 2020)

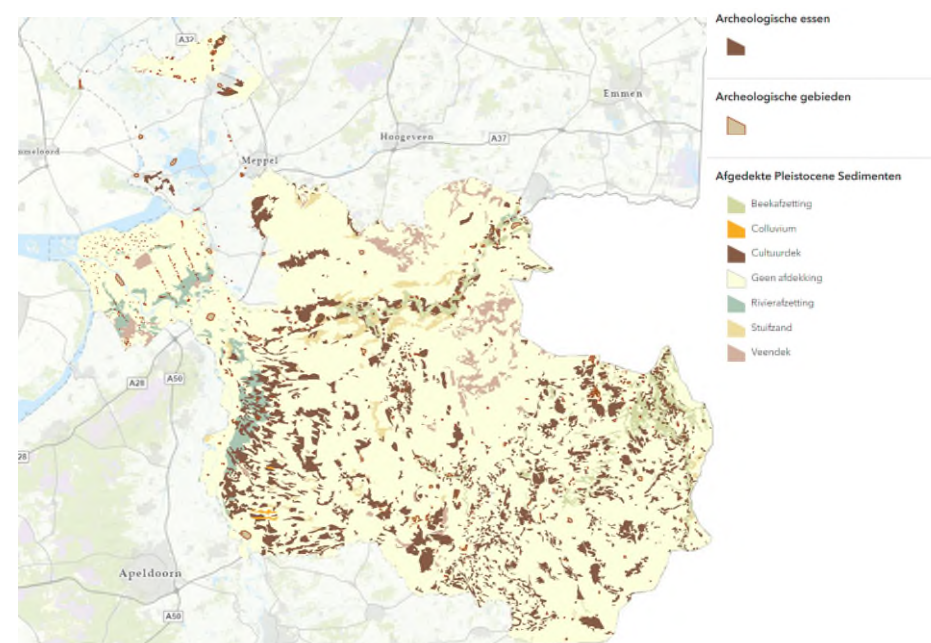

Figuur 2-11 Cultureel landschappelijk erfgoed in Overijssel – Waardekaart (2022)

Archeologie betreft zichtbare en onzichtbare ondergrondse sporen van bewoningsgeschiedenis. In Figuur 2-5 is de archeologische verwachtingswaarde in Overijssel weergegeven. Deze verwachtingswaarde wordt bepaald door landschapsgenese, geomorfologie en de bodem. Historisch gezien ging men wonen op hogere plekken in het land, dicht bij water. Bij een aantal stedelijke gebieden is er een hoge of middelhoge archeologische verwachtingswaarde, zoals rond Enschede, Steenwijk, Nijverdal en Holten. In het noordwesten van Overijssel is de archeologische verwachting laag. In Figuur 2-12 zijn de archeologische essen, gebieden en afgedekte pleistocene sedimenten weergegeven. Deze archeologische kenmerken zijn door de hele provincie gespreid. De concentratie ervan is in het westen van de provincie enigszins hoger.

Figuur 2-12 Archeologische verwachtingskaart (provincie Overijssel, 2022)

Figuur 2-13 Archeologische kaart met daarop archeologische esse, gebieden en afgedekte pleistocene sedimenten (provincie Overijssel, 2022)

Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat de huidige staat van erfgoed en archeologie overwegend goed is. Er is gekozen voor deze beoordeling omdat het overgrote gedeelte van de Overijsselse monumenten zich in een redelijke, tot goede staat bevindt. Dit draagt bij aan het doel van de provincie voor het behouden en versterken van erfgoed als drager van identiteit. Daarnaast zijn er in de gehele provincie cultureel waardevolle landschappen aanwezig, en kan er in elke gemeente genoten worden van een aantal Rijksmonumenten. Echter is er wel druk op de archeologische waarden omdat opgravingen financieel vaak aantrekkelijker zijn dan het plaatselijk behouden van die waarden.

Tabel 2-6 Waardering van de huidige situatie

Aspect	Doel	Criterium	Huidige situatie
Erfgoed en archeologie	Behouden en versterken van het (cultureel) erfgoed en archeologische waarden als drager van identiteit	Behoud en ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed (monumenten / stads- en dorpsgezichten) en cultuurlandschap	Overwegend goed

2.3.3 Autonome ontwikkeling

Leegstand wordt over het algemeen gezien als de meest actuele bedreiging voor erfgoed. Dit zorgt voor verminderd onderhoud en verval. Als gevolg van verval van leegstaande agrarische stallen en woningen ontstaan tevens gezondheidsrisico's wanneer asbest (nog) niet gesaneerd is. Door de groeiende intensivering van landbouw kan het cultureel erfgoed zoals stallen en schuren bij boerderijen verdwijnen. De intensivering creëert daarnaast een homogener landschap, waardoor cultuurlandschappen en historische aanzichten verdwijnen (waardering landelijk gebied, Natuurmonumenten). Aan de andere hand zijn er goede voorbeelden van toekomstgerichte erven waarbij cultureel erfgoed wordt opgenomen in de huidige bedrijfsvoering.

Verschillende ambities kunnen leiden tot verschillende bodemingrepen met de kans op verstoring van archeologische waarden. Dit kan een bedreiging zijn voor archeologische waarden. Verstedelijking, groeiende mobiliteit en de energietransitie kunnen hier invloed op hebben. Vanwege de aandacht die archeologische gebieden krijgen bij het ruimtelijk beleid van de provincie, is de verwachting dat deze grotendeels behouden kunnen worden.

Conclusie

De autonome ontwikkelingen vormen een bedreiging voor het behoud en de ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed en het cultuurlandschap. Intensivering en een toenemende druk op de ruimte leveren knelpunten om het doel van de provincie te behalen. Dit leidt tot de beoordeling 'matig' voor de autonome ontwikkeling van het erfgoed en de archeologie.

Tabel 2-7 Waardering van de autonome ontwikkeling ten opzichte van de huidige situatie

Aspect	Doel	Criterium	Huidige situatie	Autonome ontwikkeling
Erfgoed en archeologie	Behouden en versterken van het (cultureel) erfgoed en archeologische waarden als drager van identiteit	Behoud en ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed (monumenten / stads- en dorpsgezichten) en cultuurlandschap	Overwegend goed	Matig

3 Effectbeoordeling

Dit hoofdstuk beschrijft de effecten van de ontwerp-Omgevingsvisie en de RWP op de leefomgeving. Daartoe is een beleidsmatrix gemaakt (bijlage 4 en 5) waarin bij de beleidskeuzes uit de ontwerp-Omgevingsvisie en de RWP zijn weergegeven op welke thema's en indicatoren die maatregelen invloed kunnen hebben. Het thema landschap en openbare ruimte is beoordeeld aan de hand van de aspecten 'waardevolle landschappen' en 'erfgoed en archeologie'. De effecten van het beleid zijn afgezet tegen de referentiesituatie (huidige situatie en autonome ontwikkeling) van het desbetreffende aspect.

3.1 Waardevolle landschappen

3.1.1 Beoordelingskader

Voor het aspect waardevolle landschappen zijn de effecten op het criterium van het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen beoordeeld. Tabel 3.1 toont op welke wijze de invloed van het beleid op dit criterium is beoordeeld.

Tabel 3-1 Klassegrenzen bij de beoordeling van het aspect waardevolle landschappen

Pictogram	Beoordeling	Klassegrenzen
	Positieve invloed	De ontwikkeling zorgt voor een zekere toename van het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen.
	Licht positieve invloed	De ontwikkeling zorgt voor een lichte toename van het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen.
	Neutrale invloed	De ontwikkeling heeft een neutrale invloed op het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen.
	Licht negatieve invloed	De ontwikkeling zorgt voor een lichte afname van het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen.
	Negatieve invloed	De ontwikkeling zorgt voor een zekere afname van het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen.
	Niet te beoordelen	Het beleid is niet of te beperkt te beoordelen op het aspect landschap en openbare ruimte.

3.1.2 Effectbeoordeling ontwerp-Omgevingsvisie

Relevante beleidskeuzes:

- H2.6 “We benutten de ruimte binnen de bebouwde kom om kwalitatief goede woon-, leef- en werkmilieus te ontwikkelen”
- H2.6 “Bij inbreiding moet wel rekening gehouden worden met de bestaande omgeving – schaal, kwaliteiten en identiteit – en met ruimte voor andere grote opgaven op het gebied van biodiversiteit, klimaatverandering, duurzaamheid en ook brede welvaart. De uitwerking hiervan kan plaatsvinden in een stedenbouwkundig plan”
- H2.7 “We zetten in op inspelen op klimaatverandering en zuinig omgaan met onze voorraden (voldoende en schoon water beschikbaar is voor functies, zoals wonen, natuur, landbouw, (industriële) consumptie of drinkwaterwinning) door het water- en bodemsysteem sturend te laten zijn in onze ruimtelijke inrichting bij nieuwe ontwikkelingen en bestaand gebruik na verloop van tijd hier op aan te passen”
- 2.7 “We zetten in op het bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering door het stimuleren van het besparen van energie en op het beperken van uitstoot van broeikasgassen door het opwekken van duurzame energie en het meer vastleggen van koolstof via het gebruik van natuur en landbouwgrond”
- H2.9 “Wij zetten in op duidelijkheid bieden over ontwikkelingsmogelijkheden voor de landbouw door onderscheid te maken tussen ‘landbouwgebieden met generieke opgaven en kansen’ en ‘landbouwgebieden met gebiedsspecifieke opgaven en kansen voor klimaat, water en natuur’ - zie visiekaart”
- H3.3 “Water- en bodemsysteem zijn de onderlegger voor ruimtelijke opgaven”
- H6.1 “We wijzen gebieden aan die geschikt zijn om piekberging van waterafvoer op te vangen”
- H6.2 “We willen broeikasgasemissies uit veenweiden verminderen in ons veenweidegebied Noordwest Overijssel
- H6.2 “We willen koolstof vastleggen door aanpassingen in landgebruik”
- H6.2 “We zetten in op het opwekken van duurzame energie. Hieraan werken we in overleg met onze partners. Dit doen we door samen te zoeken naar locaties voor duurzame elektriciteitsproductie op land en duurzame warmtebronnen. We kijken hierbij naar verschillende mogelijkheden voor het opwekken van energie”
- H6.2 “Windenergie: we zetten in op clustering: binnen de voorkeursgebieden stellen we geen eisen aan de omvang van de windturbineopstellingen. Buiten de voorkeursgebieden zijn alleen clusters van minimaal 4 windturbines toegestaan. We maken hiervoor een uitzondering voor bedrijventerreinen”
- H6.2 “Zonne-energie: we zetten in op het zoveel mogelijk combineren van het opwekken van zonne-energie met andere functies”
- H6.3 “We sturen op ruimtelijke kwaliteit en basiskwaliteit natuur in het agrarisch gebied onder andere met behulp van de Catalogus Gebiedskenmerken en de Kwaliteitsimpuls Groene Omgeving (KGO)”
- H6.3 “Het vinden van een goede balans tussen voedselproductie en een gezonde leefomgeving, waarbij we inzetten op zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik ter bescherming van goede landbouwgrond. In aanvulling op deze Omgevingsvisie wordt een landbouwvisie opgesteld die zich meer richt op het toekomstperspectief van de landbouw”
- H6.4 “Voor onze groene omgeving met haar landschappen geldt dat we de (kern)kwaliteiten van deze gebieden willen behouden en versterken via ons ruimtelijk beleid”

- H6.6 “Vanuit oogpunt voor zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik geven we de voorkeur aan inbreiding boven uitbreiding”
- H6.9 “Een nieuwe luchthaven voor kleine recreatieve luchtvaart is eventueel mogelijk als er een aantoonbare vraag bestaat, het past in de regionale spreiding van dit type luchthavens en de bereikbaarheid voor gebruikers en de belangen van omwonenden en ‘grondgebonden’ recreanten / recreatiefuncties zorgvuldig zijn afgewogen”
- H6.10 “Routestructuren voor varen, wandelen, fietsen en ruiters zijn van groot belang voor de recreatiebehoefte van eigen inwoners en die van inkomende gasten”

De provincie streeft ernaar de (kern)kwaliteiten van de groene omgeving en haar landschappen te behouden en te versterken via haar ruimtelijk beleid. Dit wordt gedaan door het beschermen van bestaande gebiedskenmerken en het toevoegen van nieuwe (groene) ruimtelijke kwaliteiten. Bovendien moeten nieuwe ontwikkelingen aansluiten op de kenmerken van het gebied. Hier wordt met behulp van de Catalogus Gebiedskenmerken en de Kwaliteitsimpuls Groene Omgeving (KGO) door de provincie op gestuurd. Hierin wordt voor alle landschapstypen in Overijssel beschreven welke kwaliteiten en kenmerken behouden, versterkt en ontwikkeld kunnen of moeten worden. Dit heeft een **positieve** invloed op het behoud van de verscheidenheid aan landschappen. Het verminderen van broeikasemissies uit veenweiden en meer koolstof vast leggen kan helpen bij het stabiliseren van veenlagen en tegengaan van bodemdaling in veenweidegebieden. Dit is belangrijk voor het behoud van het ecosysteem en heeft dus een positief effect op het areaal en de kwaliteit van veenweidegebieden in Noordwest Overijssel. Daarnaast wordt het water- en bodemsysteem als onderlegger gebruikt voor ruimtelijke ontwikkeling, waardoor er rekening wordt gehouden met de natuurlijke structuur en functies van het landschap. Dit kan ongewenste veranderingen in het landschap voorkomen, wat mogelijk **positieve** effecten heeft op het behoud van (kleinschalige) landschapselementen, zoals houtwallen en singels.

Ontwikkelingsmogelijkheden voor de landbouw en het behouden van voldoende grond voor de landbouw kunnen in conflict komen met de bescherming van waardevolle landschappen. Tegelijkertijd kunnen ze elkaar ook versterken door het aanwijzen van landbouwgebieden met kansen voor natuur- en cultuurhistorische gebieden. Ook het aanwijzen van gebieden voor piekberging kan leiden tot een verlies van land dat anders gebruikt zou kunnen worden voor landbouw, natuur of andere doeleinden. Dit kan het areaal voor waardevolle landschappen verminderen. Aan de andere kant kunnen door piekberging watersystemen beter worden beheerd, wat kan leiden tot een verbeterde kwaliteit van waardevolle landschappen. Denk bijvoorbeeld aan tijdelijke piekberging waardoor de hydrologie van natuurgebieden en moerassen kan verbeteren. Routestructuren verbeteren de toegankelijkheid van waardevolle landschappen voor een breder publiek. Dit kan leiden tot een grotere waardering en betrokkenheid bij deze gebieden, wat **positief** kan zijn voor het behoud. De aanleg van routes kan echter ook leiden tot plaatselijke aantasting van natuur en waardevolle landschappen.

De komst van nieuwe woningen door inbreiding, de ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen en het opwekken van hernieuwbare energie kunnen ten koste gaan van het bestaande landschap. Aangezien de provincie er voor kiest om de woningbouwopgave zoveel mogelijk te realiseren binnen het gebouwde gebied ofwel woningbouw bij kernen, en niet in de groene omgeving, is de verwachting dat de druk op de aanwezige landschappen beperkt blijft.

Aan de andere kant wordt het opwekken van hernieuwbare energie (wind- en zonne-energie) deels in het landelijke gebied gerealiseerd, wat een bedreiging is voor de kwaliteiten van het landschap, maar beleid om dit tegen te gaan is voorzien. Daarbij is het streven van de provincie om daar nieuwe kwaliteiten aan toe te voegen middels de instrumenten Catalogus Gebiedskenmerken en de KGO. Zo moeten nieuwe ontwikkelingen in de groene omgeving, bijvoorbeeld bij het realiseren van windturbines en bij het realiseren van zelfstandige opstellingen van zonnepanelen worden getoetst aan de Catalogus Gebiedskenmerken en is de KGO van toepassing. Hierdoor is de verwachting dat de impact beperkt blijft.

Daarnaast kan de bouw van andere infrastructuur de landschappelijke waarden aantasten. Een nieuwe luchthaven voor kleine recreatieve luchtvaart die in de omgevingsvisie mogelijk wordt gemaakt, zou het landschap aantasten. Deze luchthaven is echter alleen mogelijk mits er een aantoonbare vraag bestaat en de luchthaven past binnen de regionale spreiding van dit type luchthavens. Hierbij moeten de bereikbaarheid voor gebruikers en de belangen van omwonenden en grondgebonden recreanten zorgvuldig worden afgewogen. Echter, de benodigde infrastructuur voor deze luchthaven, zoals de aanleg van wegen of buslijnen, heeft mogelijk **negatieve** effecten op de landschappelijke waarden in de provincie.

Al met al wordt de invloed van de omgevingsvisie op waardevolle landschappen positief en licht negatief beoordeeld.

Aspect	Doel	Criterium	NOO
Waardevolle landschappen	Zichtbaar en beleefbaar mooi	Het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen	

3.1.3 Effectbeoordeling RWP

Relevant beleidskeuzes:

- H3.4.1 “De provincie voert overleg met gemeenten en waterschappen om noodzakelijke aanscherpingen in kaart te brengen en implementeert strengere voorschriften waar nodig. Mogelijk worden strengere maatregelen toegevoegd tegen vervuilende activiteiten, zoals PFAS-gebruik of bodemenergiesystemen”
- H3.4.2 “De Provincie Overijssel, Vitens en de waterschappen Vechtstromen en Drents Overijsselse Delta hebben in de Adaptieve Strategie Drinkwater (ASD) afgesproken om meer win- en reservecapaciteit van drinkwater te realiseren. Om de toenemende vraag naar drinkwater op te vangen, worden nieuwe bronnen en innovatieve technieken onderzocht”
- H4.3.1 “Meer ruimte te creëren voor beekdallandschappen om te zorgen voor een robuuster watersysteem dat is ingericht op water vasthouden”
- H6.3 “We gaan ons huidige onttrekkingenbeleid evalueren en zo nodig aanscherpen. Grondwater moet worden gereserveerd voor hoogwaardig gebruik”
- H6.3 “We maken met gemeenten en waterschappen afspraken over een aanpak om steilranden en micro-reliëf in het landschap te behouden en zo nodig te creëren, om zo het effect van piekafvoeren te beperken en lokaal meer water vast te houden en daarmee de grondwatervoorraad aan te vullen”

- 8.3.4 “Wij houden in ons omgevingsbeleid rekening met waterveiligheid en wateroverlast door het via de Omgevingsverordening aanwijzen van overstroombaar gebied, overstromingsrisicogebieden, waterbergingsgebieden, primaire watergebieden en essentiële waterlopen. Aan ontwikkelingen in deze gebieden worden voorwaarden gekoppeld”
- 8.3.7 “Wij hebben in de Omgevingsverordening een kaart met omgevingswaarden voor regionale wateroverlast opgenomen. Deze kaart is bepalend voor bergings- en afvoercapaciteit waarop regionale wateren moeten zijn ingericht; de omgevingswaarde bepaalt hiermee de zorgplicht en inspanningsverplichting voor waterschappen”
- 8.3.5 “Wij werken mee aan actualisatie van voorkeursstrategieën van de Deltaprogramma's Rivieren en IJsselmeergebied en participeren in de aanpak van Ruimte Voor de Rivier 2.0”

In het RWP wordt meer ruimte gecreëerd voor beekdallandschappen. Hierdoor kunnen deze landelijke gebieden zich beter ontwikkelen en wordt de druk op landschapselementen in de nabijheid verminderd. Dit kan helpen om waardevolle landschappelijke elementen te beschermen tegen verstoring door bouwactiviteiten of andere activiteiten. Daarnaast zet het programma in op het behoud van steilranden en micro-reliëf in het landschap en het behoud van waardevolle rivierlandschappen door mee te werken aan de Deltaprogramma's Rivieren en IJsselmeergebied.

De provincie zet in op waterbesparing en droogtemanagement. Dit zorgt naar verwachtingen in het verminderen van de impact van droogte op landbouw, natuur en openbare voorzieningen. Het evalueren en waar nodig aanscherpen van het huidige onttrekkingenbeleid draagt hier ook **positief** aan bij.

Aan de andere kant houdt de provincie in haar programma rekening met waterveiligheid en wateroverlast. Dit gebeurt door het aanwijzen van overstroombare gebieden, overstromingsrisicogebieden, waterbergingsgebieden, primaire watergebieden en essentiële waterlopen via de Omgevingsverordening. Hoewel er voorwaarden worden gekoppeld aan de ontwikkelingen, kan dit leiden tot verstoringen van waardevolle landschappelijke elementen die zich in of nabij deze gebieden bevinden. Historische houtsingels of verkavelingspatronen kunnen bijvoorbeeld door de inundatie aangetast worden. Daarnaast kunnen waardevolle landschappen worden verstoord door het realiseren van nieuwe bronnen voor drinkwater. Dit heeft een **negatieve** invloed op waardevolle landschappen.

Daarnaast verkent de provincie de mogelijkheden voor duurzame warmte en energieopslag in de ondergrond. Mogelijk worden strengere maatregelen toegevoegd tegen vervuilende activiteiten, waaronder bodemenergiesystemen. Over het algemeen worden veel aanpassingen gemaakt aan het landschap, wat een bedreiging is voor de waardevolle landschappen. Hierdoor wordt de uitdaging vergroot om zowel duurzame ontwikkeling als het behoud van waardevolle landschappen in balans te houden. Daarentegen worden er ook kansen geboden om oorspronkelijke landschappen (denk aan groenblauw verbindingen) in ere te herstellen of nieuwe waardevolle landschappen te realiseren, in het kader van Kaderrichtlijn Water.

Het beoogde programma zorgt dat waardevolle landschappen zowel licht negatief als licht positief wordt beoordeeld.

Aspect	Doel	Criterium	RWP
Waardevolle landschappen	Zichtbaar en beleefbaar mooi	Het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen	

Effectbeoordeling RWP Alternatief 1

Voor een toename van de winning uit bestaande winlocaties is het noodzakelijk dat de vergunningsruimte toeneemt. Een grotere vergunningsruimte zorgt voor een toename van het grondwaterbeschermingsgebied. Als het grondwaterbeschermingsgebied toeneemt, zorgt dit voor een beperking van alternatieve functies, zoals landbouw, met name als deze gebieden elkaar raken. Hierdoor wordt bijvoorbeeld het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen geweerd, wat **positief** bijdraagt aan het verbeteren van de kwaliteit van deze waardevolle landschappen.

Met alternatief 1 wordt er meer water gewonnen uit bestaande winlocaties. Dit betekent ook dat er meer water uit het gebied wordt onttrokken. Dit zorgt voor een toenemende druk op de nabijgelegen landschappen door droogte en leidt tot een **negatieve** impact op de kwaliteit van deze waardevolle landschappen.

Effectbeoordeling RWP Alternatief 2

In dit alternatief worden waterwinlocaties toegevoegd, wat leidt tot een toename van diverse boringen. Daarnaast is het voor de oppervlaktewaterwinning uit de IJsselvallei noodzakelijk om spaarbekkens aan te leggen die in staat zijn om een droge periode van drie maanden te overbruggen. Voor deze spaarbekkens is echter ontgroning en veel ruimte nodig (ordegrootte 250 ha). Dit heeft een **negatieve** invloed op de aanwezige waardevolle landschappen, omdat dit leidt tot verstoringen van waardevolle landschappelijke elementen die zich in of nabij deze gebieden bevinden.

Naast de spaarbekkens zet alternatief 2 in op het combineren van oppervlaktewinning en bestaande grondwaterwinning. Hierdoor ontstaat er een flexibel waterwinningssysteem waardoor het mogelijk is om droogte in één gebied op te vangen door winning uit een ander gebied. Dit vergroot de beschikbaarheid van water voor de natuur van de landschappen, wat **positief** bijdraagt aan het behoud van de kwaliteit van deze gebieden.

Effectbeoordeling RWP Alternatief 3

Voor dit alternatief geldt dat op de Sallandse Heuvelrug het watersysteem wordt aangepast om ervoor te zorgen dat er meer water wordt opgeslagen in de periode dat er water beschikbaar is. Dit zal met name in de winter het geval zijn. Hiermee is er gedurende het jaar meer grondwater beschikbaar voor drinkwaterwinning. Daarnaast heeft dit een vernattende werking op het gebied rondom de Sallandse Heuvelrug en de nabijgelegen gebieden. Dit leidt tot een toename van de hoeveelheid beschikbaar water voor het omliggende landschap en zorgt voor een buffer tegen extreme weersomstandigheden. Dit heeft een **positieve** invloed op waardevolle landschappen.

Alternatief 3 heeft dezelfde uitwerking als alternatief 2 waarbij wordt ingezet op het combineren van oppervlakte winning en bestaande grondwaterwinning. Hierdoor ontstaat er een flexibel waterwinningssysteem waardoor het mogelijk is om droogte in één gebied op te vangen door winning uit een ander gebied. Dit vergroot de beschikbaarheid van water voor de natuur van de landschappen, wat **positief** bijdraagt aan het behoud van de kwaliteit van deze gebieden.

Conclusie vergelijking alternatieven

Voor alternatief 1 geldt dat de toename van vergunningsruimte ten goede komt van de landschappelijke waarden. Echter zorgt het uitbreiden van de bestaande winningen ook voor een toenemende druk op de nabijgelegen landschappen. Daarom wordt de invloed van de alternatieven 1 en 2 zowel licht positief als licht negatief beoordeeld. Voor alternatief 3 komt de positieve invloed door de vernattende werking en omdat er een flexibel systeem ontstaat. Dit laatste is bij alternatief 2 ook het geval, maar daar zorgt de aanleg van spaarbekkens mogelijk voor aantasting van de landschappelijke waarden door ontgronding.

Aspect	Doel	Criterium	RWP 1	RWP 2	RWP 3
Waardevolle landschappen	Zichtbaar en beleefbaar mooi	Het areaal en de kwaliteit van waardevolle landschappen	 	 	

3.2 Erfgoed en archeologie

3.2.1 Beoordelingskader

Voor het aspect erfgoed en archeologie zijn de effecten op het criterium van het behoud van de ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschappen beoordeeld. Tabel 3.2 toont op welke wijze de invloed van het beleid op dit criterium is beoordeeld.

Tabel 3-2 Klassegrenzen bij de beoordeling van het aspect waardevolle landschappen

Pictogram	Beoordeling	Klassegrenzen
	Positieve invloed	De ontwikkeling heeft een positieve invloed op het behoud en de ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschappen.
	Licht positieve invloed	De ontwikkeling heeft een licht positieve invloed op het behoud en de ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschappen.
	Neutrale invloed	De ontwikkeling heeft een neutrale invloed op het behoud en de ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschappen.
	Licht negatieve invloed	De ontwikkeling heeft een licht negatieve invloed op het behoud en de ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschappen.
	Negatieve invloed	De ontwikkeling heeft een negatieve invloed op het behoud en de ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschappen.
	Niet te beoordelen	Het beleid is niet of te beperkt te beoordelen op het aspect erfgoed en archeologie.

3.2.2 Effectbeoordeling ontwerp-Omgevingsvisie

Relevante beleidskeuzes:

- H2.6 “We benutten de ruimte binnen de bebouwde kom om kwalitatief goede woon-, leef- en werkmilieus te ontwikkelen”
- H2.6 “Bij inbreiding moet wel rekening gehouden worden met de bestaande omgeving – schaal, kwaliteiten en identiteit – en met ruimte voor andere grote opgaven op het gebied van biodiversiteit, klimaatverandering, duurzaamheid en ook brede welvaart. De uitwerking hiervan kan plaatsvinden in een stedenbouwkundig plan”
- H2.7 “We zetten in op inspelen op klimaatverandering en zuinig omgaan met onze voorraden (voldoende en schoon water beschikbaar is voor functies, zoals wonen, natuur, landbouw, (industriële) consumptie of drinkwaterwinning) door het water- en bodemsysteem sturend te laten zijn in onze ruimtelijke inrichting bij nieuwe ontwikkelingen en bestaand gebruik na verloop van tijd hier op aan te passen”
- H2.9 “Wij zetten in op duidelijkheid bieden over ontwikkelingsmogelijkheden voor de landbouw door onderscheid te maken tussen ‘landbouwgebieden met generieke opgaven en kansen’ en ‘landbouwgebieden met gebiedsspecifieke opgaven en kansen voor klimaat, water en natuur’ - zie visiekaart”
- H3.2 “Zuinig ruimtegebruik houdt in dat nieuwe ontwikkelingen die ruimte vragen - zowel bovengronds als ondergronds – zo goed mogelijk ingepast moeten worden”
- H3.3 “Een vitale bodem en het benutten van de natuurlijke kracht van de bodem is van belang voor het bestrijden van wateroverlast, droogte en hittestress. Daarnaast zijn duurzaam beheerde bodems beter bestand tegen klimaat effecten en helpen deze bij het opslaan en vastleggen van CO₂ en stikstof. Daarom gaan we bodemafdekking met ondoordringbaar materiaal, vergraven en extra verontreinigen van de bodem tegen”
- H3.3 “Water- en bodemsysteem zijn de onderlegger voor ruimtelijke opgaven”
- H6.1 “We wijzen gebieden aan die geschikt zijn om piekberging van waterafvoer op te vangen”
- H6.1 “We zetten in op duurzaam bodembeheer met de bodem als startpunt voor gezonde en veerkrachtige bodemecosystemen, een duurzame agrarische bedrijfsvoering en stedelijke ontwikkeling met inachtneming van de specifieke eigenschappen van de bodem”
- H6.1 “We willen verdichting, verstoring, afdekking en vervuiling van bodems tegengaan”
- H6.2 “We zetten in op het opwekken van duurzame energie. Hieraan werken we in overleg met onze partners. Dit doen we door samen te zoeken naar locaties voor duurzame elektriciteitsproductie op land en duurzame warmtebronnen. We kijken hierbij naar verschillende mogelijkheden voor het opwekken van energie”
- H6.2 “Windenergie: we zetten in op clustering: binnen de voorkeursgebieden stellen we geen eisen aan de omvang van de windturbineopstellingen. Buiten de voorkeursgebieden zijn alleen clusters van minimaal 4 windturbines toegestaan. We maken hiervoor een uitzondering voor bedrijventerreinen”
- H6.2 “Zonne-energie: we zetten in op het zoveel mogelijk combineren van het opwekken van zonne-energie met andere functies”
- H6.3 “Het vinden van een goede balans tussen voedselproductie en een gezonde leefomgeving, waarbij we inzetten op zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik ter bescherming van goede landbouwgrond. In aanvulling op deze Omgevingsvisie wordt een landbouwvisie opgesteld die zich meer richt op het toekomstperspectief van de landbouw”
- H6.5 “Bij ruimtelijke initiatieven vindt de toets plaats met de Cultuurhistorische Waardenkaart”

- H6.7 “Vanuit oogpunt voor zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik geven we de voorkeur aan inbreiding boven uitbreiding”
- H6.8 “We stimuleren (tijdelijk) zorgvuldig gebruik met passende toekomstbestendige functies van vrijkomende winkelpanden en leegstaand cultureel erfgoed in binnensteden en centra van dorpskernen”
- H6.9 “Een nieuwe luchthaven voor kleine recreatieve luchtvaart is eventueel mogelijk als er een aantoonbare vraag bestaat, het past in de regionale spreiding van dit type luchthavens en de bereikbaarheid voor gebruikers en de belangen van omwonenden en ‘grondgebonden’ recreanten / recreatiefuncties zorgvuldig zijn afgewogen”

De provincie noemt dat erfgoed kan dienen als onderlegger voor gebiedsgerichte en gebiedseigen oplossingen voor (toekomstige) opgaven. Dit bevordert de vertegenwoordiging van erfgoed en biedt mogelijkheden voor het behoud of de versterking ervan. Vanuit het perspectief van water- en bodem sturend beleid streeft de provincie ernaar de bodem niet te vergraven en niet te verontreinigen, wat een positieve invloed heeft op de archeologie. Een vitale bodem is beter bestand tegen klimaat effecten (wateroverlast en droogte) voorkomt verzakkingen of andere abrupte veranderingen in het bodemsysteem. Dit zorgt ervoor dat eventuele archeologische vindplaatsen stabiel blijven. Door verdichting, verstoring, afdekking en vervuiling van bodems tegengaan verbetert het water en de kwaliteit van de bodem, wat **positief** kan bijdragen aan het behoud van gebouwd erfgoed en cultuurlandschap. Bovendien draagt het herbestemmen van leegstaand cultureel erfgoed in binnensteden en centra van dorpskernen positief bij aan het behoud van gebouwd erfgoed.

Agrarische gebieden zijn nauw verbonden met cultuurhistorische landschappen. Het behoud van landbouwgrond helpt bij het behouden van deze landschappen, die belangrijke historische en culturele waarden vertegenwoordigen in Overijssel. Bovendien zet de provincie in op duidelijkheid bieden over ontwikkelingsmogelijkheden voor de landbouw met een landbouwvisie. Dit heeft een **positief** effect op behoud én ontwikkeling cultuurlandschap. Echter de uitwerking van de landbouwvisie is nu nog niet bekend, waardoor de invloed op erfgoed en archeologie **niet te beoordelen** is.

Echter, binnen kernen en steden kan de druk op gebouwd erfgoed en archeologische waardevolle gebieden toenemen door inbreiding. Daarnaast is voor de transitie naar hernieuwbare energiebronnen veel ruimte nodig (windturbines en zonneparken), wat ook kan resulteren in veel ondergrondse infrastructuur. In steden is de ondergrond vaak geroerd is, wat in sommige gevallen samenvalt met het archeologische pakket. Ook bestaan er delen waar de archeologische waarden nog geheel intact zijn. Door meer bodemingrepen neemt de druk op archeologie en ondergronds gebouwd erfgoed toe, wat een **negatieve** impact heeft op erfgoed.

Daarnaast wijst de provincie gebieden aan die geschikt zijn voor piekberging van water. Deze gebieden die geschikt zijn voor waterberging kunnen archeologische of cultuurhistorische waarden bevatten en verstoord worden door ingrepen, zoals graven en het aanleggen van infrastructuur. De aanleg van een luchthaven kan op die manier het omliggende landschap en erfgoed veranderen. Dit kan leiden tot veranderingen in landgebruik en een verminderde toegankelijkheid van cultuurhistorische landschappen, wat een negatieve invloed heeft op het behoud van gebouwd erfgoed en cultuurlandschap.

Bovenstaande punten zorgen ervoor dat de invloed van de omgevingsvisie op het aspect erfgoed en archeologie zowel positief als negatief wordt beoordeeld.

Aspect	Doel	Criterium	NOO
Erfgoed en archeologie	Behouden en versterken van het (cultureel) erfgoed als drager van identiteit	Behoud en ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed (monumenten/ stads- en dorpsgezichten) en cultuurlandschap	

3.2.3 Effectbeoordeling RWP

Relevante beleidskeuzes:

- H4.3.1 “Meer ruimte te creëren voor beekdallandschappen om te zorgen voor een robuuster watersysteem dat is ingericht op water vasthouden”
- H7.3 “We stimuleren het optimaal en veilig benutten van bodemenergiesystemen en geothermie als onderdeel van de energietransitie. En we verkennen de mogelijkheden voor duurzame warmte en energieopslag in de ondergrond”
- H7.3 “We vergroten de bewustwording over 3D/4D denken en doen in de ruimtelijke ontwikkeling. Vanuit de lagenbenadering wordt ondergrond (3D) volwaardig meegenomen en afgewogen bij initiatieven en ontwikkelingen. Voor het bodem- en watersysteem is ook tijdsaspect (4D) een belangrijk onderscheidend component”
- 8.3.4 “Wij houden in ons omgevingsbeleid rekening met waterveiligheid en wateroverlast door het via de Omgevingsverordening aanwijzen van overstroombaar gebied, overstromingsrisicogebieden, waterbergingsgebieden, primaire watergebieden en essentiële waterlopen. Aan ontwikkelingen in deze gebieden worden voorwaarden gekoppeld”
- 8.3.7 “Wij hebben in de Omgevingsverordening een kaart met omgevingswaarden voor regionale wateroverlast opgenomen. Deze kaart is bepalend voor bergings- en afvoercapaciteit waarop regionale wateren moeten zijn ingericht; de omgevingswaarde bepaalt hiermee de zorgplicht en inspanningsverplichting voor waterschappen”

De provincie hanteert het voorzorgprincipe door regels op te stellen in de Omgevingsverordening voor activiteiten in waterwingebieden, grondwaterbeschermingszones en boringsvrije zones. Dit beleid zorgt ervoor dat het (cultureel) erfgoed wordt behouden, wat een **positieve** invloed heeft op de archeologische waarden die hierin aanwezig zijn. Ook zet de provincie in op het vergroten van de bewustwording over de ruimteclaim in de bodem en ondergrond vanuit de lagenbenadering. Dit heeft een **positief** effect op behoud van archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschap.

Aan de andere kant houdt de provincie in haar programma rekening met waterveiligheid en wateroverlast door het aanwijzen van overstroombare gebieden, overstromingsrisicogebieden, waterbergingsgebieden, primaire watergebieden en essentiële waterlopen via de Omgevingsverordening. Hoewel er voorwaarden worden gekoppeld aan de ontwikkelingen, neemt de druk op archeologie en gebouwd erfgoed toe door meer bodemingrepen, wat een **negatieve** invloed heeft op archeologie. Daarnaast verkent de provincie de mogelijkheden voor duurzame warmte en energieopslag in de ondergrond. Mogelijk worden strengere maatregelen toegevoegd tegen vervuillende activiteiten, waaronder bodemenergiesystemen.

Hierdoor worden over het algemeen veel aanpassingen gemaakt aan het landschap, dit heeft een **negatief** effect op landschap waar archeologische waarden aanwezig zijn.

Aspect	Doel	Criterium	RWP
Erfgoed en archeologie	Behouden en versterken van het (cultureel) erfgoed als drager van identiteit	Behoud en ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed (monumenten/ stads- en dorpsgezichten) en cultuurlandschap	

Effectbeoordeling RWP Alternatief 1

Met alternatief 1 wordt er meer water onttrokken op de locaties van bestaande winningen voor drinkwater. Hierdoor kan de omgeving van deze winningen lokaal mogelijk meer verdrogen. Deze verdroging kan leiden tot schade aan archeologische vindplaatsen met organisch materiaal, zoals hout en textiel. Deze materialen zijn namelijk gevoelig voor veranderingen in vochtigheid, omdat deze archeologische voorwerpen in aanraking met zuurstof oxideren en dus aangetast worden. Dit kan leiden tot het verlies van waardevolle informatie die in de bodem is opgeslagen en heeft dus een **negatieve** invloed op behoud van archeologie.

Anderzijds worden door uitbreidingen van bestaande winningen en de nodige wateronttrekking alternatieve functies, zoals landbouw, gewoerd. Dit kan zorgen voor een afname van de totale druk op het watersysteem. Hierdoor worden archeologische organische materialen minder aangetast, wat een **positieve** invloed heeft op archeologie.

Effectbeoordeling RWP Alternatief 2

In dit alternatief worden waterwinlocaties toegevoegd, wat leidt tot een toename van diverse boringen. De inzet van deze waterwinlocaties leidt tot een daling van de grondwaterstand waardoor archeologische organische materialen met zuurstof in aanraking komen en kunnen oxideren. De toevoeging van winlocaties kan op diverse locaties de archeologische waarden aantasten. Dit heeft een **negatieve** invloed op het behoud van het archeologisch erfgoed.

Daarnaast is het voor alternatief 2 noodzakelijk om spaarbekkens aan te leggen. Het aanleggen van deze spaarbekkens vereist het graven van grond, wat een sterk **negatieve** invloed heeft op de lokaal aanwezige archeologische waarden.

Effectbeoordeling RWP Alternatief 3

Ook in dit alternatief worden waterwinlocaties toegevoegd om aan de toenemende benodigde drinkwatervraag van de toekomst te voldoen. Door de toevoeging van deze waterwinlocaties worden er diverse boringen uitgevoerd in het gebied. Deze boringen kunnen de bodemstructuur aantasten en ook archeologische lagen. Dit kan tot mogelijke aantasting van archeologische waarden leiden, wat een **negatieve** invloed heeft op het behoud van archeologisch erfgoed.

Daarnaast wordt voor de winning uit de Sallandse heuvelrug het lokale watersysteem aangepast om meer water te infiltreren. Deze veranderingen in het bodemsysteem kunnen de vochtigheid en stabiliteit van de bodem beïnvloeden, waardoor archeologische organische materialen mogelijk beschadigingen. Dit heeft een **negatieve** invloed op de lokaal aanwezige archeologische waarden.

Conclusie vergelijking alternatieven

De uitbreiding van bestaande winningen in alternatief 1 kunnen het behoud van (cultureel) erfgoed zowel licht positief als licht negatief beïnvloeden. In alternatief 2 en 3 zorgt het toevoegen van waterwinlocaties voor aantasting van de archeologische waarden door diverse boringen. Zowel de aanleg van spaarbekkens in alternatief 2 en de winning uit de Sallandse heuvelrug in alternatief 3 hebben een sterk negatieve invloed op de lokaal aanwezige archeologische en cultuurhistorische waarden. Daarom wordt de invloed van de alternatieven 2 en 3 negatief beoordeeld.

Aspect	Doel	Criterium	RWP 1	RWP 2	RWP 3
Erfgoed en archeologie	Behouden en versterken van het (cultureel) erfgoed als drager van identiteit	Behoud en ontwikkeling van archeologie, gebouwd erfgoed (monumenten/ stads- en dorpsgezichten) en cultuurlandschap	 		

4 Mitigerende maatregelen

In dit hoofdstuk worden voor de aspecten waar negatieve invloeden optreden mitigerende maatregelen en/of beleidsaanpassingen voorgesteld die nodig zijn om significante gevolgen te verminderen of weg te nemen.

4.1 Mitigerende maatregelen

Voor waardevolle landschappen zijn mitigerende maatregelen mogelijk namelijk:

- Ontwerp windturbines en zonneparken op een manier die beter op gaat in het landschap. Dit kan bijvoorbeeld door gebruik te maken van kleuren en materialen, zoals doeken of schermen die passen bij de omgeving of door het aanplanten van bomen en struiken rondom de installaties. Daarnaast bevat de handreiking wind¹ inspiratie voor een optimale ontwerpkeuzes bij windenergieprojecten, met een groot aantal voorbeelden om te illustreren hoe projecten passend zijn op locatie
- Kies een locatie voor de nieuwe luchthaven voor kleine recreatieve luchtvaart die zo min mogelijk impact heeft op waardevolle landschappen, natuurgebieden en culturele waarde
- Naast het behouden van waardevolle landschappen ook investeren in het herstellen van verloren of historische landschappelijke elementen, zoals het terug brengen van rivierarmen, beken en houtwallen

¹ [Handreiking Wind](#), Provincie Overijssel, 16 juli 2017.

- Creëer bufferzones rond kwetsbare landschappelijke waarden. Deze zones kunnen helpen om verstoringen van waardevolle landschappelijke elementen te voorkomen
- Selecteer zorgvuldig locaties voor duurzame warmte- en energieopslag die zo min mogelijk impact hebben op waardevolle landschappen. Vermijd gebieden met hoge archeologische of culturele waarden

Voor erfgoed en archeologie zijn mitigerende maatregelen mogelijk namelijk:

- Het integraal afstemmen van de ruimteclaims in de ondergrond zoals waterberging, vergroening, energievoorziening en mobiliteit is noodzakelijk en vereist nauwe samenwerking tussen verschillende belanghebbenden en beleidssectoren. Het ontwikkelen van een beleidskader en strategieën kan hierbij helpen
- Kies een locatie voor de nieuwe luchthaven voor kleine recreatieve luchtvaart die zo min mogelijk impact heeft op erfgoed en archeologie
- Bij waterwinning uit het grondwater zijn de verdrogende effecten op het omgeving een belangrijk aandachtspunt. Stel een monitoringsplan op om over betrouwbare informatie te beschikken van de grondwaterpeilen en de archeologische toestand van de omgeving. Dit kan helpen om tijdig in te grijpen als er negatieve effecten worden waargenomen

4.2 Aanbevelingen voor het vervolg

Specifieke aanbevelingen voor de omgevingsvisie en op volgende programma's zijn:

- Het integraal afstemmen van ruimteclaims van binnenstedelijke ontwikkelen en in de groene omgeving, zoals woningbouw, klimaatadaptatie, energievoorzieningen en mobiliteit is noodzakelijk en vereist nauwe samenwerking tussen verschillende belanghebbenden en beleidssectoren, waaronder kennis- en erfgoedpartners. Het ontwikkelen van een beleidskader en strategieën kan hierbij helpen